ARTIKELEN

Gescheiden machten

Koloniaal bestuur en de onafhankelijkheid van rechtspraak op Aruba, 1816-1919

*Drs. L. Alofs**

In de koloniale samenlevingen staat de uitvoerende macht boven de wetgevende en de rechterlijke macht. Gouverneurs hadden meer te vertellen dan Koloniale Raden zoals die in de kolonie Curaçao, of Koloniale Staten zoals in Suriname.[1] Boven de gouverneur stond de minister in het moederland. Ook de rechterlijke macht was ondergeschikt aan de uitvoerende. In burgerlijke samenlevingen zoals die zich in de negentiende eeuw in Europa ontwikkelden, kwam de scheiding van de machten tot stand: de Trias Politica vond ingang en koloniën liepen in dit proces achter. In de kolonie Curaçao (en Onderhorigheden), waarvan Aruba deel uitmaakte, nam de verzelfstandiging van de rechterlijke macht ruim een eeuw in beslag, vanaf de terugkeer van de kolonie in Nederlandse handen in 1816 tot de reorganisatie van de rechterlijke macht in 1919. Dit artikel beschrijft de soms kronkelige wegen van het rechte pad tot 1919 met een uitloop tot 1941, toen het Gerecht in Eerste Aanleg tot stand kwam.

Na de opheffing van de West-Indische Compagnie in 1792 vond een reeks herzieningen plaats in het bestuur in de Nederlandse koloniën in Oost en West. Na de opheffing van de West-Indische bezittingen viel het bestuur toe aan de koning en de Staten-Generaal. In 1795 werd de Bataafsche Republiek gevormd. Nederland was een vazalstaat van Frankrijk. In 1806 volgde de afkondiging van het Koninkrijk Holland en in 1810 de inlijving in het Franse rijk. Terwijl Frankrijk heerste in grote delen van Europa, domineerde Engeland de wereldzeeën en veel van de Europese koloniën. Tussen 1800 en 1803 en van 1807 tot 1816 stonden de Benedenwinden onder Britse controle. In 1814 gaven de Engelsen de eilanden terug aan wat inmiddels het Koninkrijk der Nederlanden heette. De feitelijke overdracht van Aruba vond plaats in 1816. Ongewild en ongepland was de ontsluiting van Aruba op

* Drs. Luc Alofs is cultureel antropoloog, docent aan het Instituto Pedagogico Arubano en curator van het Historisch Museum Aruba. Hij promoveert in 2011 op een historische studie getiteld *Onderhorigheid en separatisme; koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816 en 1955,* Leiden: Rijksuniversiteit Leiden 2011.

1 Een beknopte versie van dit artikel verscheen ter gelegenheid van de nieuwe behuizing van het Gerecht in Eerste Aanleg op Aruba in september 2006. De meest uitgebreide beschrijvingen van de opkomst van de onafhankelijke rechterlijke macht en de problemen die de verzelfstandiging in de kolonie met zich meebrachten waren tot voor kort F.C. Fliek, ‘Het reglement op de inrichting en samenstelling van de rechterlijke macht, geboorte en het bewogen leven van een honderdjarige’, in: *Honderd jaar Codificatie in de Nederlandse Antillen,* Arnhem: Gouda Quint, 1969, p. 7-51; A.J.M. Kunst, *Recht, commercie en kolonialisme in West-Indië vanaf de zestiende tot in de negentiende eeuw*, Zutphen: De Walburg Pers 1981. Recent verscheen B.D. van Velden, *Ik lach met Grotius, en alle die prullen van boeken, een rechtsgeschiedenis van Curaçao,* Willemstad: Carib Publishing/Amsterdam: SWP 2011.

gang gekomen. Drie ontwikkelingen waren daarbij van betekenis: handel, goud en vooral een nieuw, liberaal bestuursreglement dat kolonisatie mogelijk maakte.
Na het uitbreken van de burgeroorlog in het Franse deel van Hispaniola, het huidige Haïti, was de Curaçaose handelsklasse gedwongen haar handelsroutes te verleggen naar het huidige Venezuela. De Paardenbaai ging dienen als tussenhaven in de handel in tabak, huiden en koffie. Nadat in 1798 Fort Zoutman verrees, ontstond aan de baai een bescheiden dorp, dat in 1824 de naam Oranjestad kreeg. Tijdens de onafhankelijkheidsstrijd in Venezuela intensiveerde de bedrijvigheid in de Paardenbaai. Tussen 1819 en 1822 bloeide de sluikhandel tussen Curaçao en Venezuela, een deel daarvan verliep via de Paardenbaai. In 1822 werden de laatste Spaanse troepen door Bolivar verdreven. Aruba's opbloei was even snel voorbij als ze was opgekomen. Goudvondsten in 1824 gaven eveneens een impuls voor de ontplooiing van het eiland. In de rooien op de noordkust werden goudklompjes aangetroffen. De overheid nam de goudwinning ter hand. In 1829 bleek exploitatie niet lonend en het eiland zonk terug in armoede en vergetelheid.
Ten slotte bevorderden bestuurlijke ontwikkelingen de ontsluiting van het eiland. De kolonisatie van Aruba was een feit, maar een deugdelijke bestuursvorm ontbrak. Het Reglement van Administratie en Bestuur van Aruba van 1824 stond vrije vestiging en dus kolonisatie toe.[2] De handelsopbloei en de goudvondsten, maar ook de liberalisering van het bestuur deden het bevolkingsaantal stijgen van 1546 in 1806 tot 2.420 personen in 1830. In 1924, het jaar dat de olie-industrie van Aruba bezit nam, leefden er 9.024 personen op het eiland.

1. Burgerrecht en machtenscheiding

De staatsinrichting in het moederland vormde de blauwdruk voor de inrichting van de koloniën gedurende de negentiende eeuw. De koloniale staatsinrichting werd gebouwd op de erfenis van de West-Indische Compagnie en naar het ontwerp van de opkomende Europese burgerlijke staat. Het kolonialisme nieuwe stijl kenmerkte zich door de invoering van het burgerrecht, de invoering van de Trias Politica en de herziening van het zelfbestuur van de koloniën. De bestuursinrichting van de koloniën werd niet langer vastgelegd in octrooien en de instructies van bestuurders – gouverneurs, directeuren, commandeurs, enzovoort – maar in regeringsreglementen die waren verankerd in de grondwet van het moederland.
In de Caribische regio stagneerde de machtenscheiding. In de koloniën Suriname en Curaçao ontwikkelde zich, net als in de Engelse kroonkoloniën, een centralistisch bestuur met

2 *Reglement van de Administratie en Bestuur op het eiland Aruba.* (RAB) Curaçao. 31 december 1823/30 januari 1824 (voortaan: RAB).

de gouverneur in de hoofdrol.[3] Kolonialisme betekende dat wetgevende en rechtsprekende macht ondergeschikt waren aan de uitvoerende macht die stevig in de handen van de koning en na 1840 in de handen van de minister en de Staten-Generaal werd geplaatst. Het bestuur op de eilanden buiten Curaçao kwam in handen van een commandeur, na 1848 gezaghebber.
Kenmerkend voor het kolonialisme van de negentiende eeuw was de invoering van het burgerrecht. Na 1816 werden burgerrechten ingevoerd, uitgebreid of aangescherpt, waardoor de vrije bevolking zich meer dan voorheen kon beroepen op vastgelegde grondrechten. Burgerrecht verkregen:

> 'voor 1816 in de kolonie geborenen, daarna als vrije personen met een paspoort of als ambtenaar binnen gekomenen, vrijgelaten in de kolonie wonende ex-slaven, de kinderen van genoemden, van buiten komende vrouwen die met burgers huwden, militairen zolang zij in de kolonie verbleven, onder bepaalde voorwaarde toegelatenen.'[4]

Op Aruba profiteerden zowel kolonisten als nazaten van de indianen van het burgerrecht. Op 17 maart 1821 schreef vicecommandeur Jan van der Biest aan gouverneur Cantz'laar dat alle burgers voor zover op het eiland aanwezig zich hadden ingeschreven om het burgerrecht te verwerven. De burgerrechtelijke verschillen tussen de bevolkingsgroepen in de kolonie – tot 1863 de slaven uitgezonderd – erodeerden. In 1825 vond de emancipatie van de joodse bevolking plaats: 'De belijders van den Israëlitische Godsdienst binnen onze W.I. volksplantingen worden ten volle met alle andere ingezetenen dezelve gelijk gesteld.'[5] Voortaan mocht ook deze invloedrijke groep openbare functies bekleden. In 1831 werd een nieuw reglement aangaande het burgerrecht van kracht. Kunst vatte de inhoud daarvan samen:

> 'Daarmee konden zij verkiesbaar zijn voor ambten en betrekkingen. Zij konden onroerend goed in de kolonie verwerven en patenten verkrijgen die nodig waren om een beroep uit te oefenen. Hun rechtzaken werden voor de door de wet aangewezen rechtbanken behandeld enz.'[6]

3 Vergelijk H.W.C. Bordewijk, *Ontstaan en Ontwikkeling van het Staatsrecht op Curaçao*, Dordrecht: Martinus Nijhoff 1911; M.F. da Costa Gomez, *Het wetgevend orgaan van Curaçao*, Amsterdam: H.J. Paris 1935; C.E. Dip, 'Gouverneur en Minister in het Antilliaanse Staatsrecht', in: C.E. Dip, A.J.M. Kunst & R.A. Romer (red.), *Lustrum van een ideaal: opstellen ter gelegenheid van het eerste lustrum van de Hogeschool van de Nederlandse Antillen*, Willemstad: Uitgave van de Hogeschool van de Nederlandse Antillen 1976; Van Soest, *De Stem van Curaçao, een inleiding tot de geschiedenis van de Curaçaose eilandraad*, Willemstad: Eilandgebied Curaçao 1981; L. Alofs, *Onderhorigheid en separatisme, koloniaal bestuur en lokale politiek op Aruba, 1816-1955*, Leiden: Rijksuniversiteit Leiden 2011. De term gouverneur wordt hier aangehouden ook wanneer dat naar de letter der wet onjuist is. Van 1816 tot 1819 was Albert Kikkert gouverneur-generaal. Tijdens de vereniging met Suriname (1828-1833) was sprake van een directeur en onder het Regeringsreglement van 1833 (tot 1848) werd de titel gezaghebber gebruikt. Pas daarna werd het definitief gouverneur.

4 A.J.M. Kunst, 1981: 255.

5 *Pb.* 1825, nr. 95.

6 *Pb.* 183, nr. 161; A.J.M. Kunst, 1981: 255.

Ondanks het voortbestaan van de slavernij, vormde het burgerrecht het fundament van de koloniale samenleving. Ook in de koloniën werd – wederom naar Europees voorbeeld – de Trias Politica geïntroduceerd of aangescherpt. Wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht werden ontrafeld. Al in 1794 adviseerde de commissie-Sontag om het bestuur van Curaçao te herzien. Uitvoerend bestuur en justitie dienden te worden gescheiden en een nieuwe machtsverdeling tussen burgers en ambtelijke leden in de bestuurlijke organen moest evenwicht tussen de belangen van de kolonie en het moederland bevorderen.[7] Er kwamen twee rechtsinstellingen tot stand waarvan een speciaal voor commerciële zaken. Politieke ontwikkelingen in Europa voorkwamen dat het ingezette proces van bestuurlijke hervorming werd doorgezet.[8]

De restauratie van 1814 vormde een waterscheiding. De artikelen 44, 45 en 46 van het Regeringsreglement van 1815 schreven voor dat de uitvoerende en de rechtsprekende machten dienden te worden gescheiden. De kolonie kende een Raad van Civiele en Crimineele Justitie, bestaande uit een president en vier Raden (1816-1828) met daarnaast een Collegie van Commercie- en Zeezaken (1816-1828). Bij de bestuurlijke vereniging van de koloniën Suriname en Curaçao in 1828 werden een Rechtbank voor de Kolonie Curaçao en onderhorige Eilanden (1828-1833) en een Collegie voor Kleine Zaken (1828-1833) in het leven geroepen. De Rechtbank voor de Kolonie Curaçao en onderhorige Eilanden kreeg in 1833 een reglement dat tot de opheffing in 1869 met enkele aanpassingen van kracht was.[9]

Het Regeringsreglement van 1865 voorzag in de hervorming van de opnieuw sterk bekritiseerde rechterlijke organisatie. In 1870 kwam het Hof van Justitie tot stand, waarbij de leidraad van het oud-Hollands recht plaatsmaakte voor het concordantiebeginsel. In 1919 werd, opnieuw na de nodige kritiek op de rechtspraak, het Gerecht in Eerste Aanleg opgericht, dat nog altijd aan de basis staat van de rechterlijke organisatie van Aruba. Aanvankelijk werkte deze met een ommegaande rechter, maar in 1930 kreeg Aruba een vaste rechter om aan de justitiële behoeften van de industrialiserende samenleving tegemoet te komen.

Sinds het Regeringsreglement van 1815 stond de rechterlijke macht weliswaar op eigen benen, maar daarmee was niet gezegd dat wetgevende en uitvoerende macht eigenstandige steunpunten van de koloniale samenleving vormden. Het parlementaire model uit de moederlanden werd in de kolonie gehanteerd om een adviserend lichaam te creëren. Vergelijkbaar met de Staten-Generaal kreeg de kolonie Curaçao een beperkt representatief en legislatief bestuurlijk lichaam die in samenstelling en wetgevende en controlerende bevoegdheid sterk was beperkt. Vanaf 1815 tot 1833 kende Curaçao een Raad van Politie (politie in de betekenis van *bestuur*) met van 1828 tot 1833 daarnaast een vooral uitvoe-

7 Nationaal Archief (NA), Raad van Koloniën inv. nr. 120.

8 In 1807 werden de politieke en de justitiële macht gescheiden met de instelling van de Raad van Civiele en Crimineele Justitie, los van de (uitvoerende en wetgevende) Raad van Politie. Nog in 1807, na aanvang van het tweede Engelse tussenbestuur, werden de afzonderlijke colleges opgeheven. De daaropvolgende Raad van Politie en van Civiele en Crimineele Justitie hield wel gescheiden notulen voor justitiële zittingen, maar de institutionele scheiding van de machten was ongedaan gemaakt. Zie De Gaay Fortman, 'Curaçao onder Engelsch bestuur van 1806 tot 1816', *West Indische Gids* (1945), jg. 29, p. 229-246; Van Velden, 2011:250-253.

9 *Pb.* 1833, nr. 182; *Pb.* 1836, nr. 196; *Pb.* 1840 nr. 231 en nr. 233.

rende Gemeenteraad voor het eiland Curaçao. Vanaf 1833 was er de Koloniale Raad, een benoemd orgaan dat werd gecontinueerd in de Regeringsreglementen van 1848 en 1865.[10] Het Regeringsreglement van 1865 bracht wijzigingen, maar geen wezenlijke vooruitgang in het scheiden van personele en institutionele verantwoordelijkheden. Het Reglement introduceerde de zogenaamde Raad van Bestuur, waarin het ambtelijke overleg tussen de gouverneur en zijn hoofdambtenaren werd geformaliseerd. In dit lichaam hadden de procureur-generaal en twee andere benoemde ambtelijke leden (bijvoorbeeld de directeur van financiën) zitting. De Raad van Bestuur adviseerde de gouverneur zowel in uitvoerende bestuurswerkzaamheden als in (voorbereidende) wetgevende activiteiten. De leden van de Raad van Bestuur maakten vervolgens bovendien (tot 1901) deel uit van de Koloniale Raad. In de Koloniale Raad hadden zij een wetgevende en controlerende functie. Voor de procureur-generaal ging de personele vervlechting van rechterlijke en uitvoerende dan wel wetgevende verantwoordelijkheden nog een stap verder, omdat hij ondervoorzitter was van de Raad van Bestuur.

Weliswaar was de rechterlijke macht verzelfstandigd, maar door de deelname van de procureur-generaal in de Raad van Bestuur vertroebelde de machtenscheiding.[11] Er was ten slotte een kwalitatief probleem: er waren onvoldoende capabele personen beschikbaar om van een zelfstandige rechtspraak te kunnen spreken. Vooral op de eilanden buiten Curaçao was sprake van lekenrechtspraak, waarover later meer.

Een laatste kenmerk van de kolonie Curaçao was de invoering van de dubbele bestuurslaag. De eilanden buiten Curaçao kregen een eigen bestuursinrichting, met eigen bestuurlijke dynamiek. Het Reglement van Administratie en Bestuur van 1823/4[12] legde de bestuurswijze voor de Arubaanse kolonistensamenleving vast. Het stond vrije vestiging toe, bevatte nieuwe regelgeving voor de particuliere landbouw en liberaliseerde de veeteelt. Het stelde dat de handel in 'koloniale producten' was toegestaan, mits deze via Curaçao plaatsvond. Er kwamen richtlijnen voor onder meer de armenkas en de schuttersplicht, het muntwezen en de arbeidsplicht en introduceerde de verdeling van het eiland in districten. De commandeur (na 1848: gezaghebber) bleef de belangrijkste bestuurder op het eiland. Bossers[13] spreekt van de overgang van een ambtelijk naar bestuurlijk commandeurschap. Het Reglement regelde ook de instelling van het Vredegerecht.

10 De onafhankelijkheid van de rechtspraak bleef in het geding. Op Curaçao waren de bevoegdheden van de Raad van Politie en de rechter niet helder onderscheiden. Op Bonaire was het hoger beroep over de rechterlijke bevoegdheden van de commandeur toegekend aan het uitvoerend bestuur op Curaçao en niet aan de rechterlijke macht aldaar. Zie Kunst, 1981: 266-9.

11 H.B. van Aller, *Van kolonie tot koninkrijksdeel; de staatkundige geschiedenis van de Nederlandse Antillen en Aruba (van 1634 tot 1994)*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1994, p. 142.

12 *Pb.* 1823, nr. 67.

13 G. Bossers, 'Om nu ook een woord van Aruba te spreken; de provisionele instructie voor de commandeur op het eiland Aruba van 22 mei 1806', in: L. Alofs, W. Rutgers & H.E. Coomans (red.), *Arubaans Akkoord*, Bloemendaal: Stichting Libri Antiyani/Den Haag: Kabinet van de Gevolmachtigde Minister van Aruba 1997. G. Bossers, 'Yui di Korsou o makamba?; Enige opmerkingen over het bewind van gouverneur-generaal Albert Kikkert, 1816-1819', in: H.E. Coomans, M. Coomans-Eustatia & T. van der Lee (red.), *Breekbare banden; feiten en visies over Aruba, Bonaire en Curaçao na de Vrede van Munster 1648-1998*, Bloemendaal: Stichting Libri Antilliani 1998.

2. 1824: van instructie naar Vredegerecht: gescheiden machten in één orgaan

In de voorafgaande 180 jaar hadden commandeurs rechtsprekende functies, overwegend conciliair van aard. Een en ander was vastgelegd in de instructies van bestuurders, zoals van W. de Vosch, vicecommandeur vanaf 1711:

> 'In cas teegens verhoope dat iemand, 't zij ruyters off indianen als andere personen daar in dienstbaarheyd sijnde van de Edele Compagnie, teegens hem vice Commandeur off den Oppercommandeur quamen te opposeren offte eenige feitelijkheeden, muyterije, sedetie als andere delicten aan te regten en te begaan en waarover deselve aldaar haar verdiende straffe niet conden eerlangen, sal hij vice Commandeur gehouden sijn den soodanige neevens bewijs van delicten herwaarts op te senden om alhier na behooren en eyschen van saake gestrafft te werden,(…).'[14]

Bijna een eeuw later, in 1806, kreeg ook commandeur Van den Broek de rechtspraak op het eiland toegewezen. Artikel 13 tot en met 18 bepaalden dat de commandeur 'naar exigentie van zaaken' straffen kon opleggen (vonnissen en uitvoeren) bij overtredingen, bij het niet nakomen van de arbeidsplicht, illegaal snijden en verkopen van gras, kappen van hout of vestiging dan wel onwettig verblijf op het eiland. Alle maatregelen die de landsveeteelt op het eiland moesten beschermen. De te volgen rechtsgang voor deze overtredingen werd in de instructie overigens niet aangeven.
Artikel 19 tot en met 23 bepaalden dat de commandeur conflicten diende te voorkomen en waar mogelijk bij conflicten te bemiddelen. Indien dat niet lukte kon de commandeur samen met de vicecommandeur en de Kapitein der Indianen (de ambtenaar die toezicht hield op de herendiensten of arbeidsplicht van de indianen) over geschillen beslissen, maar mochten er bezwaren tegen deze besluiten vallen of indien er sprake was van 'eenige misdaad bij de wet strafbaar, of aan eenig zwaar misdrijf of ongeregeldheid of verregaande buitenspoorigheid', dan kon de persoon worden gearresteerd om naar Curaçao te worden verzonden.[15] Archiefonderzoek heeft nog geen beeld verschaft over de werking van rechtspraak op het eiland in de periode voorafgaand aan de oprichting van het Vredegerecht. De Arubaanse rechtspraktijk zal een paternalistisch karakter hebben gehad, waarbij de commandeur vooral verzoenend en vermanend optrad en de grens tussen rechtsprekend en uitvoerend gezag weinig helder gemarkeerd geweest zal zijn. Als gevolg van de geringe rechtsmacht van de commandeurs werden voornamere en meer geruchtmakende zaken behandeld door de Raad van Civiele en Crimineele Justitie op Curaçao.

Nog in 1824 werden de artikelen uit het RAB met betrekking tot het Vredegerecht uitgewerkt.[16] Het Vredegerecht beschikte over duidelijk vastgelegde rechtsprekende, wetgevende en uitvoerende taken. De belangrijkste functie van het Vredegerecht was de rechtsprekende. Het gerecht was bevoegd tot het spreken van recht in niet-criminele zaken en het beslissen in kleine geldelijke geschillen. Voor zwaardere misdrijven en het hogere

14 J.A. Schiltkamp & J.Th. de Smidt (red.), *West Indisch Plakaatboek; publicaties en andere wetten alsmede de oudste resoluties betrekking hebbende op Curaçao, Aruba, Bonaire I: 1638-1782*, Amsterdam: S. Emmering 1978, p. 109.

15 Bossers, 1998: 143-4.

16 *Pb.* 1824, nr. 86.

beroep was men aangewezen op de rechtsorganen op Curaçao. Het Vredegerecht hield verder toezicht op de openbare wegen, was belast met het verlijden van hypotheekakten en het inzegenen van huwelijken. Uitvoerende taken dus. Het had beperkte wetgevende bevoegdheden. Men kon voorstellen voor plaatselijke keuren doen en maximumprijzen van etenswaren vaststellen.

De commandeur trad op als voorzitter van het Vredegerecht en hij werd bijgestaan door twee magistraten, die uit de gegoede burgerij werden aangewezen. De eerste twee waren Aruba's eerste school- en godsdienstonderwijzer Klaas van Eekhout en J.H.G. Eman, stamvader van de bekende politieke familie. De best gedocumenteerde activiteiten betroffen de rechtsprekende taak. De oudst aangetroffen zaak kwam in het najaar van 1824 voor. Het betrof een beledigingskwestie waarbij de joodse handelaren Isaac Penso en Benjamin Suarez een aanklacht indienden tegen ene Guyot en die uitmondde in een 'ernstige vermaning' aan het adres van de aangeklaagde.[17] In 1825 werd vastgesteld dat 'arme en overmogende lieden, armendirectien en kerkbesturen der onderscheidene godsdienstige gezindten op Curaçao en onderhorige eilanden' gratis kon procederen.[18] Hierdoor werd de rechtsgang door de bevolking ongetwijfeld bevorderd.

De notulen van het Vredegerecht verschaffen een beeld van het dagelijks leven op Aruba. Uiteenlopende onderwerpen kwamen in het gerecht ter sprake: het illegaal verblijven op de recent ontdekte goudvelden, het innen van achterstallige contributies voor de schutterij, huiselijk geweld, veediefstal, laster en belediging, het weigeren om openstaande rekeningen te voldoen en overtredingen tegen het slavenreglement. Waar mogelijk trachtte het gerecht om de partijen te verzoenen, maar wanneer dat niet lukte sprak het Vredegerecht recht.

Wetgevende activiteiten van het Vredegerecht zijn minder goed vastgelegd. In 1827, een maand na zijn aantreden, wilde commandeur Simon Plats een einde maken aan de 'disorde' rond de prijzen van de eerste levensbehoeften en bepaalde hij, na overleg in het Vredegerecht, een vaste broodprijs. Tijdens dezelfde bijeenkomst ving Plats de bestrijding van de tambu aan. Het gerecht bepaalde dat op het organiseren van tambufeesten een permit van twee gulden diende te worden aangevraagd: 'Deze maatregel alleen ten doel hebbende om zedeloze nachtvermaken te beperken en hinderlijk te zijn, dewijl een finaal verbod niet raadzaam is geoordeeld, (…).'[19] In 1842 vaardigde het Vredegerecht een keur uit die stelde dat alle drankwinkels om 21.00 uur moesten sluiten omdat avondlijk drankgebruik in Oranjestad tot 'herhaaldelijke ongeregeldheden' had geleid.[20]

De uitvoerende taken leken op die van het gemeentebestuur te Curaçao (1828-1833). Het Vredegerecht hield toezicht op de openbare wegen, was belast met het verlijden van hypotheekakten en het transport van onroerend goed. Voor het solemniseren van huwelijken was de aanwezigheid van een der magistraten vereist; bij afwezigheid van de commandeur was hun beider aanwezigheid verplicht.[21]

Wetgevende, rechtsprekende en uitvoerende bevoegdheden werden formeel gescheiden, maar de splitsing werd in de praktijk ongedaan gemaakt door het feit dat één bestuurs-

17 NA.OACI inv. nr. 1500. Zaken in het Vredegeregt: notulen, 19 september 1824.
18 *Pb.* 1825, nr. 88.
19 Centraal Historisch Archief (CHA) Kol. Archief inv. nr. 2039. Brievenboek 1827-1831, 7 februari 1827.
20 CHA. inv. nr. 1270. Notulen Vredegerecht 1838-1844, 26 oktober 1842.
21 Reglement Administratie en Bestuur van Aruba, artikel 28-30.

orgaan alle terreinen van de Trias Politica bestreek. De commandeur was voorzitter van vrijwel alle bestuurlijke organen op het eiland. Hij was naast commandeur en voorzitter van het Vredegerecht eveneens hoofd van politie en hoofd van het Openbaar Ministerie, hoewel dit instituut als zodanig niet bestond. Bovendien droeg de gezaghebber de magistraten (burgerleden) voor bij de gouverneur. De onafhankelijkheid van de magistraten kwam hierdoor in het geding. De notulen van de zaken van het Vredegerecht verraden dat meningsgeschillen tussen de voorzitter en de magistraten zelden voorkwamen of discreet buiten de boeken bleven. Vonnissen werden vrijwel zonder uitzondering unaniem geveld en straffen werden eensluidend opgelegd. Tegenspraak door de magistraten aan het adres van de voorzitter-commandeur/gezaghebber of verschil van inzicht waren een zeldzaamheid.
Een voorbeeld is de zaak tegen een slavin uit 1848. Zij werd door haar eigenaresse beschuldigd van lichamelijk geweld tijdens een huiselijke ruzie. Tijdens de zitting bracht een van de magistraten naar voor dat de aanklaagster geen getuigen kon aandragen. De voorzitter-gezaghebber wierp tegen dat het Reglement van het gerecht bepaalde dat in zaken tegen slaven geen ooggetuigen nodig waren en dat het woord van de eigenaar voldoende was. De slavin werd veroordeeld tot twee maanden gevangenisstraf, binnen het Arubaanse slavernijregime een uitzonderlijk hoge straf.[22] Van gelijkwaardig rechterschap was geen sprake. De driekoppige samenstelling van het rechterlijke college verloor hierdoor aan effectiviteit. Er was sprake van formele taakonderscheiding maar niet van een institutionele of zelfs maar personele scheiding van de machten. Het Reglement van Administratie en Bestuur en het Reglement van het Vredegerecht waren halfslachtig. Een halfslachtige machtenscheiding dus: wel van de groene tafel, maar niet van het koloniale bed.

3. 1848: naar institutionele machtenscheiding

De scheiding der machten was weliswaar zichtbaar in de afzonderlijke functies van het Vredegerecht, maar van een institutionele scheiding was geen sprake. In 1848 werd de Adviserende Commissie afgesplitst van het Vredegerecht. De Adviserende Commissie nam de wetgevende bevoegdheden en zeer beperkte uitvoerende taken van het Vredegerecht over.[23] Vooraanstaande burgers namen voor drie jaar zitting in de Commissie. Zij werden op voordracht van de gezaghebber benoemd door de gouverneur. De gezaghebber riep de Commissie bijeen indien de plaatselijke belangen dat vorderden. Ook moest de gezaghebber de Commissie horen alvorens hij de gouverneur 'plaatselijke keuren' kon voorleggen. De Commissie had weinig invloed omdat de twee toch al zorgvuldig geselecteerde burgerleden slechts een adviserende stem hadden bij het opstellen van lokale verordeningen en het orgaan nauwelijks over eigen bevoegdheden beschikte.
Omdat van de vergaderingen van de Commissie geen notulen werden bijhouden en geen adviezen van de burgerleden in de archieven zijn aangetroffen, blijft de betekenis van de Adviserende Commissie onduidelijk. Vermoedelijk was ze maar weinig actief. Van protesten tegen het geringe gewicht van de Commissie zijn geen aanwijzingen aangetroffen. Van belang is de Adviserende Commissie vooral omdat het de voorloper is van de Raad van

22 CHA Kol. Archief inv. nr. 430. Vredegeregt Notulen 1846 t/m 1857: notulen 14 juni 1848.
23 *Pb.* 1848, nr. 67, art. 2.

Politie (1867-1951), de Eilandsraad van het eilandgebied Aruba (1951-1985) en de Staten van Aruba (1986-heden).
Door de oprichting van de Adviserende Commissie werd het Vredegerecht primair een rechtsprekend orgaan. Het gerecht kampte evenwel met problemen. Personele problemen, welteverstaan. In het Liber Amicorum voor voormalig gouverneur mr. Olindo Koolman beschreven we hoe op het Aruba van het derde kwart van de negentiende eeuw sprake was van grove bestuurlijke verwaarlozing. Vooral tijdens het bestuur van commandeur/gezaghebber Jacobus Jarman (1839-1859) verslechterde de verhouding tussen lokaal bestuur en de gegoede burgerij. Jarman wist met moeite leden voor de Adviserende Commissie en het Vredegerecht te vinden die voldoende loyaal aan het bestuur waren. Dit verlamde de rechtsgang op het eiland. Ook bleek dat veel magistraten het lidmaatschap meer als erefunctie dan als justitiële verantwoordelijkheid zagen. Een kleine greep uit een reeks van incidenten uit het moeizame nadagen van het Vredegerecht: in 1850 klaagde gezaghebber Jarman dat David Capriles het magistraatschap slechts voor het aanzien had aangenomen en het vaak met allerlei smoesjes liet afweten. In 1853 werd een bijeenkomst van het gerecht afgelast wegens dronkenschap van de burgerleden. Vijf jaar later weigerde de jongeheer Gravenhorst – zoon van de voormalige commandeur – voor het gerecht te verschijnen voor een beledigingszaak. De politie was niet bij machte om Gravenhorst op het proces te laten verschijnen en Gravenhorst werd bij verstek veroordeeld.[24] Kennelijk heerste er onduidelijkheid omtrent de uitvoerende taken van het Vredegerecht. In oktober 1859 werd een publicatie van kracht 'ter wegneming van allen twijfel dienaangaande, bepaald, dat het vredegeregt op Aruba belast blijft met het verlijden van de geregtelijke overdrachten van aldaar gelegen onroerende goederen en van op die goederen te vestigen hypotheken'.[25]

De Rouville en Michael de Veer

Het Vredegerecht werd een vaste waarde in het Arubaanse rechtsleven, maar gaandeweg rezen twijfels over de kwaliteit van de rechtspraak in de kolonie. Sinds 1852 was een Staatscommissie belast met de voorbereiding van de reorganisatie van de rechterlijke macht in de West, maar pas na het aantreden van mr. A.M. de Rouville als procureur des konings in 1856 kwam de reorganisatie van de rechterlijke macht enigszins op stoom. De Rouville maakte het tot zijn persoonlijk streven om de koloniale rechtspleging te verbeteren. Hij tekende bezwaar aan tegen het feit dat het hoger beroep in de kolonie Curaçao ondanks de opsplitsing van de Surinaams-Antilliaanse eenheidskolonie (1833-1845) nog altijd onmogelijk was en in Paramaribo diende te geschieden. Ook – en in dit verband belangrijker – wees De Rouville de lekenrechtspraak op de eilanden buiten Curaçao van de hand. Immers, op dat moment dienden alleen op de Curaçaose rechtbank de rechtsprekenden juridisch gegradueerd te zijn. De Rouville meende dat kleinschaligheid van de eilandelijke samenlevingen en de gebrekkige juridische onderlegdheid, de onafhankelijkheid van de rechtspraak belemmerden. Magistraten moesten voortdurend zaken behandelen waarin zij direct of indirect belanghebbend waren; waarin verwantschap of standsverbondenheid hun onafhankelijk oordeel in de weg kon staan. De Rouville wilde een geheel vernieuwde rechterlijke organisatie gecentreerd rond een Hof van Justitie op Curaçao in het leven roe-

24 Archivo Nacional Aruba (ANA), Brieven van de gezaghebber, 14 maart 1858, 24 maart 1858.
25 *Pb.* 1859, nr. 18.

pen. Op de andere eilanden konden rechtbanken voor kleine zaken worden opgericht. Voor Aruba oordeelde hij de aanwezigheid van een Vrederechter met beperkte rechtsmacht afdoende. Nog wel een eigen rechtsorgaan dus, maar niet langer met een driekoppige rechter.[26] De Rouville kreeg pas tien jaar later, in 1869 zijn zin. Hij was toen inmiddels gouverneur van de kolonie.
In 1860 werd de nieuwe Arubaanse gezaghebber gehoord over de kwaliteit van het rechtsbestel. Jarmans opvolger, de bestuurlijk heel wat sterkere Michael de Veer, beoordeelde de rechtsgang op zijn eiland.[27] Hij adviseerde het administratieve gezag en de rechterlijke macht verder te ontwarren. De Veer bevestigde dat het Vredegerecht feitelijk drie rechters kende: de gezaghebber en beide magistraten. Met dit gegeven had De Veer (anders dan De Rouville) geen moeite. Wel maakt hij bezwaar tegen het feit dat de gezaghebber feitelijk zowel eerste rechter was en gelijktijdig belast was met (het toezicht op) politie en Openbaar Ministerie. De rol van het Openbaar Ministerie kon volgens De Veer worden vervuld worden door de (belasting)ontvanger. De Veer suggereerde om een taakscheiding vast te stellen en om de rechters of eventueel de twee assistent-rechters en ook de griffier in de toekomst te bezoldigen.
Verder maakte De Veer bezwaar tegen de geringe rechtsmacht van het Vredegerecht. Hij meende dat het verstandig was om het Vredegerecht in te zetten bij wat zwaardere strafzaken. Volgens De Veer was gebleken dat Arubaanse rechtspleging op Curaçao met name bij hoger beroep niet handig was. Vermoedelijk duidde hij op de onmogelijkheid om Arubaanse getuigen op Curaçao op te oproepen en het gebrek aan inzicht in de plaatselijke verhoudingen.

In 1861 werd een commissie in het leven geroepen die een nieuwe rechterlijke organisatie diende te ontwerpen. De Rouville was de voorzitter en in zijn voorstel ruimden de (ongegradueerde) Raden van Justitie op de Bovenwindse eilanden het veld voor kantonrechters, terwijl de districtsmeesters op Curaçao en de gezaghebbers op de eilanden beperkte rechtsprekende bevoegdheden verkregen. Het Vredegerecht verloor een deel van de rechterlijke bevoegdheden, toen in 1863, naar aanleiding van de afschaffing van de slavernij de gezaghebbers op de eilanden buiten Curaçao en ook de districtsmeesters op Curaçao zelfstandige rechterlijke taken kreeg toebedeeld.[28] Een vorm van snelrecht dat in Aruba als gevolg van de soepele emancipatie nauwelijks is toegepast. Slechts tweemaal (in 1863 en 1864) maakte gezaghebber Van den Bossche daar gebruik van. De aard van deze zaken bleek niet te achterhalen.
In 1860 behandelde het Vredegerecht één civiele en tien correctionele zaken. Deze hadden betrekking op geweld, eenvoudige diefstal, overtreding van het slavenreglement, verkoop van sterke drank zonder vergunning en burengerucht. Het aantal zaken varieerde nadien van twee in 1863 tot twaalf in 1866. Het gerecht ging zowel over tot het opleggen van

26 Fliek, 1969: 7-10.
27 ANA, Brieven van de gezaghebber, 13 maart 1860.
28 *Pb.* 1863, nr. 15 en nr. 18; *Pb.* 1865, nr. 15; KV 1862-1864; Fliek, 1969:15-7; L. Alofs, *Slaven zonder plantage; slavernij en emancipatie op Aruba, 1750-1963*, Aruba: Charuba: 2003, p. 49, noot 67. Deze bevoegdheden werden in 1871 (KB, nr. 27, 22 oktober 1871) buiten werking gesteld.

gevangenisstraffen – vijfmaal in 1864 – als het oplossen van geschillen door reconciliatie – zesmaal in 1866.[29]

Weliswaar was het Vredegerecht voortaan een louter rechtsprekend orgaan en waren de machten door de instelling van de Adviserende Commissie sinds 1848 organiek gescheiden, nog altijd was de Trias Politica in het geding. In de praktijk werd de institutionele scheiding van de machten ongedaan gemaakt doordat de gezaghebber de functies van voorzitter van het Vredegerecht, voorzitter van de Adviserende Commissie en uiteraard hoofd van politie en Openbaar Ministerie in zich verenigde. De formele scheiding der machten werd in de persoon van de gezaghebber ongedaan gemaakt. De leidende rol van de uitvoerende macht stond niet ter discussie. Ook De Veer twijfelde niet aan het primaat van de uitvoerende macht. De Rouville meende dat de rechter te gemakkelijk 'op zijn rechterlijke stoel insluimere'. In het tropische klimaat vormden bloedsverdikking, geestverslapping, traagheid, vadsigheid, apathie en indolentie grote gevaren.[30] Het bleef de vraag hoe in de kleine samenleving de taak van de rechtspraak op onafhankelijke wijze vorm te geven. Het Vredegerecht functioneerde tot 1869, in dat jaar werd het kantongerecht in het leven geroepen.

4. 1865: het kantongerecht: personele scheiding en hereniging

Het Regeringsreglement van 1865 legde het bestuur van de kolonie Curaçao vast tot 1936, toen een nieuw regeringsreglement – de Staatsregeling – van kracht werd. Het RR1865 regelde onder meer de afschaffing van de slavernij, maar was in bestuurlijk opzicht behoudend. De gouverneur was almachtig en hij werd bijgestaan door zijn adviserende Raad van Bestuur, een niet-gekozen Koloniale Raad en gezaghebbers op de onderhorige eilanden. De Koloniale Raad gold als medewetgevend orgaan maar het had in de praktijk weinig invloed. Op de onderhorige eilanden werd een beperkt census- en capaciteitenstemrecht ingevoerd voor de zogenaamde Raden van Politie.[31]

Het eiland Curaçao werd door de gouverneur bestuurd. Op Aruba en Bonaire werden de commandeurs omgedoopt tot gezaghebbers en de Bovenwinden kregen samen één gezaghebber en één Raad van Politie. Saba en Sint Eustatius kregen in 1920 een ondergezaghebber die onder de gezaghebber van Sint Maarten werd geplaatst. De Raad van Politie kwam te bestaan uit de gezaghebber en twee landraden. Het democratische gehalte van de Raden van Politie was hoger dan dat van de geheel gekozen Koloniale Raad of de eerdere Adviserende Commissie, omdat twee gekozen landraden in de Raad zitting kregen. Anderzijds kende de Raden van Politie een gering bestuurlijk gewicht.

29 KV 1860-1867.

30 In de woorden van De Rouville: 'Er is nog een andere reden van lokalen aard, die mij in tropisch klimaat, elke betrekking ad vitam verwerpelijk doet achten. Ik bedoel op de bloedsverdikking, die geestverslapping, in één woord: alles wat hier zo velen tot traagheid, tot vadsigheid, tot apathie en tot indolentie stemt. Het is een treurige waarheid, dat de regeering, ook al wil zij het anders, en al is daar geen gunst als drijfveer, meermalen uit gebrek aan keuze een min wenschelijke benoeming zal moeten doen, dat dan toch de wet ervoor wake, dat de benoemde niet bovendien op zijn rechterstoel insluimere; dat hij ambtenaar blijve, afhankelijk van het hoogste gezag.' In: Fliek, 1969:13.

31 Bordewijk, 1911: 89; Van Soest, 1981: 68-72, 102 e.v.

De rechterlijke macht ging op de schop. Fliek (1969:18-23), Van Aller (1994:155-9), Sjiem Fat (1986:22-28) en Van der Velden (2011:298 e.v.) beschreven de rechterlijke organisatie van 1869.

> ‘Er zou voor de kolonie een opperste gerechtshof komen onder de naam Hof van Justitie met als taak “de geregelde afdoeningen de behoorlijke vervolging van alle misdrijven. De Procureur-generaal (of: procureur des Konings), zou het Openbaar Ministerie gaan leiden en als zodanig staat en politie vertegenwoordigen.’

Op Curaçao werd de omstreden oude *Regtbank* opgeheven en vervangen door het Hof van Justitie. Op Sint Maarten bleef de Raad van Justitie bestaan, die ook de zaken voor Sint Eustatius en Saba behandelde. Deze Raad behandelde strafzaken die niet waren opgedragen aan de kantonrechters op de drie Bovenwindse eilanden. Criminele zaken werden doorgestuurd naar Curaçao.
Het Vredegerecht werd opgeheven en daarmee hield het driekoppige rechterschap op te bestaan. De bevoegdheden van de lokale rechtspraak werden niet drastisch herzien. De kantonrechter kon rechtspreken in burgerlijke zaken waarbij vorderingen tot 300 gulden, persoonlijke vorderingen en die tot het betalen van grondrechten, erfpacht en vorderingen op schulden en roerende goederen in het geding waren. In deze gevallen was geen hoger beroep nodig. In strafzaken konden de kantonrechters vonnissen met straffen tot zes maanden gevangenis of geldboetes van maximaal 300 gulden. Voor het hoger beroep kon men zich wenden tot het Hof van Justitie op Curaçao.[32]
In één opzicht kreeg De Rouville zijn zin niet: de kantonrechters bleven ongegradueerde personen en de deskundigheid van de rechters stond niet veel later dan ook opnieuw ter discussie. We kunnen ons afvragen hoe het kantongerecht op het oude Aruba functioneerde en of de rechterlijke macht aan zelfstandigheid en onpartijdigheid won ten opzichte van de wetgever en de uitvoerende macht. Het kantonrechterschap zou heen en weer worden geslingerd tussen de gezaghebber en vooraanstaande burgers.

Op 25 februari 1869 berichtte gouverneur De Rouville aan de Arubaanse gezaghebber dat het Vredegerecht was opgeheven. De gezaghebber was voorlopig tevens kantonrechter. Niet langer sprak een drietal (gezaghebber en twee magistraten) recht. Wel werd bepaald dat bij afwezigheid van de gezaghebber de oudste landraad zijn plaats als kantonrechter tijdelijk waarnam. Voor de functie van Openbaar Ministerie en een plaatsvervangende rechter, zo gebood de gouverneur, moest de gezaghebber op korte termijn voordrachten doen.[33] Ook diende een zelfstandige kantonrechter te worden aangewezen. Het kantongerecht ging dus van start met de gezaghebber in dubbelfunctie. In 1869 kwam een flink aantal zaken voor: zeven strafzaken, elf civiele zaken, vier kort gedingen, een rekwest en twee voogdijzaken (KV 1870). Het duurde enige tijd voor de nieuwe rechterlijke structuur volledig ‘in place’ was. In 1871 verliet gezaghebber Ferguson Aruba en werd het kantonrechterschap overgenomen door ‘een ingezeten aangewezen’: B. van der Veen-Quant.[34] In

32 Fliek, 1969: 21;Van Aller, 1994: 156-7.
33 CHA, Correspondentie van de gezaghebber 1844-1879, 25 februari 1869.
34 Koloniaal Verslag 1871, 1872.

1875 was J.H.G. Eman kantonrechter en even later fungeerde Van der Veen-Quant opnieuw als kantonrechter.
De splitsing van gezaghebberschap en kantonrechterschap was geen lang leven beschoren. In het voorjaar van 1876 stuurde Curaçao het aan op het vervangen van de aparte kantonrechters op de eilanden door de gezaghebbers. De Arubaanse gezaghebber gaf te kennen dat hij bereid was om de functie van kantonrechter (weer) op te nemen. Toen Van der Veen-Quant in april van dat jaar om gezondheidsredenen het kantonrechterschap neerlegde, nam de gezaghebber diens taken over. Vijf jaar later – in 1880 – schrapte Den Haag de toelage voor de gezaghebber voor zijn werkzaamheden als kantonrechter om reden van bezuiniging. Geleidelijk verdween de aparte kantonrechter van het justitiële toneel.[35] Volgens het Koloniaal Verslag van 1880 waren ook op de andere eilanden (met Saba als eerste) de gezaghebbers weer kantonrechter. De dubbelfunctie was hersteld en de scheiding der machten deed een stap terug.
Rond deze tijd speelde een eigenaardige kwestie in de Arubaanse Raad van Politie. Na een aantal jaren van plichtmatige werkzaamheden stonden in maart 1882 gezaghebber Jan Hendrik R. Beaujon en de landraden gesteund door een groot deel van de burgerij tegenover elkaar. Het kantongerecht stond ter discussie. In een schriftelijk rekwest 'door de aanzienlijkste ingezetenen ondertekend', maakte de gegoede burgerij kenbaar dat men naar voorbeeld van Sint Maarten een eigen Raad van Justitie wenste. Hierdoor moest men voortaan op het eiland zelf in beroep kunnen gaan tegen vonnissen van de kantonrechter (tevens gezaghebber). Ook wilden de rekwestranten dat criminele zaken op het eiland zelf behandeld werden. De gezaghebber en de landraden konden het niet eens worden en de patstelling werd doorbroken toen de landraden – al dan niet via de Raad van Politie – een voorstel aan de gouverneur deden om een Raad van Justitie op Aruba in het leven te roepen. De gouverneur wees het verzoek af.[36]

Het kantonrechterschap werd op en neer geschoven tussen gezaghebbers en gezagsgetrouwe ingezetenen. Per 1 januari 1884 werd de gezaghebber uit zijn rechtsprekende functie ontheven en werd een nieuwe kantonrechter aangewezen: Jan van der Biest.[37] Het komen en gaan zette zich voort. In 1888 nam E.L. Zeppenfeldt afscheid als kantonrechter en hij werd opgevolgd door J.J. Beaujon. Voormalig notaris en minister van Justitie W.F.M. Lampe[38] verhaalt in zijn memoires over een conflict tussen kantonrechter J.J. Beaujon en de toch al weinig populaire gezaghebber Jacob Thielen. Beaujon weigerde een aangeklaagde te veroordelen die na uitlokking door de politie terecht stond voor drankverkoop zonder vergunning. De gezaghebber (tevens hoofd van politie) ging op Curaçao in hoger beroep maar verloor zijn zaak. Kennelijk had een personele scheiding der machten een gunstige invloed op de rechtsgang. Een van de problemen bij het vinden

35 ANA, Beschikkingen van de gouverneur, 19 mei 1880.
36 ANA, Notulen Raad van Politie, 16 maart 1882; 27 juli 1882. Zie ook KV 1881. Het Arubaanse verzoek stond niet op zichzelf. Op Sint Maarten had de burgerij al in de jaren 1870-1874 verzocht om uitbreiding van de bevoegdheden van de Raad van Justitie. Het resultaat was dat op Sint Eustatius een Raad van Justitie werd gevestigd die bevoegd was tot het behandelen van burgerlijke zaken en strafzaken en waarvan het rechtsgebied zowel Sint Eustatius als Saba bestreek (*Pb.* 1875, nr. 6; Fliek 1969: 24).
37 ANA Brieven van de gezaghebber, 5 november 1883, 7 november 1883.
38 W.F.M. Lampe, *Buiten de schaduw van de gouverneurs,* Aruba: De Wit 1971, p. 20.

van geschikte rechters was dat zij dienden te beschikken over voldoende wetskennis, maar dat zat bij J.J. Beaujon kennelijk wel goed.
Toch viel het niet mee om geschikte en bereidwillige kandidaten te vinden. Door de tijd heen kampten gezaghebbers met het vinden van geschikte, dat wil zeggen onafhankelijke en deskundige kandidaten voor het kantonrechterschap. Ook was – net als onder Jarman – de loyaliteit van de gegoede burgerij aan het koloniaal bestuur en heikel punt. Naar aanleiding van de ontslagname van twee leden uit de commissie die toezicht hield op de veiligheid in de goudmijnen, stelde gezaghebber Johannes de Veer (1897-1899) dat het moeilijk was om kandidaten te vinden voor de zogenaamde honerifieke functies op het eiland. Het ontbrak aan deskundigheid en loyaliteit, maar ook speelde de kleinschaligheid uiteraard een rol. Binnen de kleine gegoede kring waren vrijwel alle kandidaten door huwelijk of handel 'onderling vermaagschapt'. De Veer had het nadrukkelijk over het ambt van (plaatsvervangend) kantonrechter: 'Het komt mij voor dat er een soort van onwil bestaat bij de heeren die op dit eiland voor die betrekking in aanmerking zoude kunnen komen, om zich die benoeming te laten welgevallen.'[39]

Ook gezaghebber De Veer wees op de personele vervlechting van uitvoerende, wetgevende en rechtsprekende machten, hoewel ditmaal niet de persoon van de gezaghebber ter discussie stond. In 1899 schreef hij aan de gouverneur dat de kantonrechter tevens de functie van rooimeester in Oranjestad uitvoerde, terwijl de ambtenaar van het Openbaar Ministerie, die ook hoofd van de politie was, eveneens rooimeester in de districten was. Johannes de Veer vond het ook uit praktisch oogpunt een ongewenste situatie omdat de ambtenaar van het OM vaak dagenlang buiten de stad verbleef, terwijl hij in de stad niet kon worden gemist.[40]
Wellicht raakte De Veers verzuchting een gevoelige snaar op Curaçao, want opnieuw werden de functies van gezaghebber en kantonrecht verenigd. De exacte datum daarvan is nog niet achterhaald, maar feit is dat in 1902, ten tijde van de beroemde rechtszaak rond de viervoudige moord door Pedro 'mata kwatro' Rebecca, Gerard Raven Zeppenfeldt zowel kantonrechter als gezaghebber was. De personele scheiding der machten was andermaal mislukt. Problemen van kleinschaligheid, het vinden van bekwame ('gegradueerde'), onafhankelijke en vooral gezagsgetrouwe kandidaten konden niet worden opgelost in de kleinschalige en eilandelijke, koloniale samenlevingen.
Evenals het Vredegerecht in het tweede en derde kwart van de negentiende eeuw, werd de kantonrechter na 1870 een vaste waarde in het Arubaanse rechtsleven. Het aantal zaken dat de kantonrechter behandelde varieerde met de jaren, overigens zonder dat er een verband is aan te tonen tussen de koppeling of ontkoppeling van de dubbelfunctie van gezaghebber en kantonrechter. Tijdens de personele hereniging van 1877 tot 1884 daalde het aantal zaken, terwijl het tegenovergestelde gebeurde toen de dubbelfuncties van gezaghebber en kantonrechter na 1902 opnieuw was hersteld. Doorgaans was het aantal criminele zaken hoger dan het aantal civiele kwesties. Dat regelmatig gevangenisstraffen werden opgelegd, moge blijken uit de opgaven van het gevangeniswezen. In de cellen Fort Zoutman werden jaarlijks tot enkele tientallen personen, zowel mannen als vrouwen en soms

39 ANA, Brieven van de gezaghebber, 26 oktober 1898.
40 ANA, Brieven van de gezaghebber, 6 maart 1899.

ook minderjarigen, opgesloten (niet alleen na veroordeling door de kantonrechter, maar ook in voorlopige hechtenis).
Andere belangrijke taken van de kantonrechter betroffen het kort geding en de behandeling van rekwesten en de beschikkingen. Ook hier steeg het aantal uitspraken na de eeuwwisseling. Eveneens sprak de kantonrechter zich uit over voogdijkwesties, daarbij werd hij vanaf 1906 geadviseerd door de in het leven geroepen voogdijraad.[41] Jaarlijks betrof dit tot veertien gevallen. Ook werd de kantonrechter ingeschakeld om op te treden ten dienste van het Hof op Curaçao of als curator van onbeheerde boedels. Tot slot adviseerde de kantonrechter de gouverneur bij gratieverzoeken, iets wat na 1890 enkele malen per jaar voorkwam.[42]

Niet alleen in de kolonie werden de tekortkomingen van de rechtspraak gevoeld. Ook in de Eerste en Tweede Kamer in Den Haag kwam de falende rechtspraak in het gebiedsdeel met enige regelmaat en soms in scherpe bewoordingen ter sprake. Het rechtswezen op de bij Curaçao behorende eilanden werd 'treurig' genoemd. Niet zozeer de moeizame, feitelijk mislukte scheiding van gezaghebber- en kantonrechterschap stond ter discussie, maar vooral de lekenrechtspraak en de positie van de Raad van Justitie op de Bovenwinden.
In 1892 moest de gouverneur aan Den Haag beloven dat hij nieuwe voorstellen voor de organisatie voor de rechtspraak zou opstellen, vooral Sint Maarten en Sint Eustatius zouden 'geheel ten gronde kunnen gaan'. Het duurde tot 1897 tot een ontwerp voor hervorming was opgesteld, maar nu liet advisering op het ontwerp tergend lang op zich wachten. Nog in 1900 klaagde de Kamer: 'Geheel onbevoegde personen oefenen rechtspraak uit, overtredingen worden niet geconstateerd en vervolgd, voorschriften in het geheel niet opgevolgd, misdrijven soms niet vervolgd'. Hoewel minister en gouverneur daarover overeenstemming hadden bereikt, vond de vervanging van de kantonrechters van Aruba en Bonaire door een lid van het Hof van Justitie uit Curaçao geen ingang.[43]
De situatie op de Bovenwinden was bedenkelijk. In 1902 verzocht de gouverneur de procureur-generaal om voorstellen te doen voor verbetering van de rechtspraak aldaar. Een commissie onder leiding van de P-G bestempelde de lekenrechtspraak als inadequaat. Het alternatief was het aanstellen van een gegradueerde ommegaande rechter. Opnieuw bleef de hervorming uit: de verbindingen tussen de eilanden waren te slecht om tot een slagvaardige rechtspraak te komen. Het voorstel was bovendien in strijd met het Regeringsreglement.[44] De lekenrechtspraak voerde nog altijd de boventoon op de lagere trappen van de koloniale rechtspraak, zowel boven als beneden de wind.[45]
De plaatselijke kantonrechters bevielen ook in Den Haag niet. In 1907 overwoog door de minister om een ommegaand rechter met een ambtenaar van het Openbaar Ministerie en een griffier aan te wijzen die op alle eilanden recht zou kunnen spreken. Alleen al aan de aanstelling van een betaalde rechter waren hoge kosten verbonden die hoger waren dan de

41 Koloniaal Verslag 1916.
42 Koloniaal Verslag 1893, 1895.
43 J. Plante Feburé, *West-Indië in het Parlement, 1897-1917; bijdrage tot de Nederlands koloniaal-politieke geschiedenis.* 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff 1918, p. 29, 156-7, 178-8.
44 Fliek, 1969: 26-8.
45 Nog in 1907 pleitte gezaghebber Van Grol van Sint Eustatius tegen het samenvoegen van de drie Bovenwindse eilanden onder één gezaghebber, omdat zijn eiland in dat geval geen eigen rechter meer zou hebben (CHA, Objecten Dossier 1-6, brief gezaghebber Sint Eustatius, 22 maart 1907).

uitgaven aan de rechtsbedeling op de kleine eilanden. Gezien de oplopende koloniale begrotingstekorten was een dergelijke maatregel financieel en politiek onhaalbaar. Zelfs, zo bleek in 1909, was het aanstellen van een ommegaand rechter voor enkel de Bovenwindse eilanden te kostbaar.[46] Gezien de toch al forse subsidies aan de Koloniale Begroting, moesten nieuwe onkosten worden vermeden.
Minister Pleyte voerde in 1914 een nieuw Wetboek van Strafrecht in, waardoor de bevoegdheden van de kantonrechters licht werden uitgebreid (*Pb.* 1916, nr. 35). Ook werd opnieuw gepleit voor hervorming van de rechterlijke organisatie vanwege de nadelen van de lekenrechtspraak. Wederom werd een ommegaand rechter voor de zes eilanden als onuitvoerbaar aangemerkt. De nadelen van de lekenrechtspraak golden overigens vooral de Raden van Justitie op de Bovenwinden. De kantonrechters, tevens gezaghebbers, op Aruba en Bonaire kweten zich beter van hun taken, hoewel de minister stelde dat de rechterlijke reorganisatie op termijn ook deze beide eilanden moest beslaan.[47]
De rechtspraak op de onderhorige eilanden bleef ondanks de Haagse klachten vooralsnog ongewijzigd, hoewel in 1914 bij de invoering van het nieuwe Wetboek van Strafrecht de bevoegdheden van de kantonrechters werden uitgebreid. Voortaan konden zij boetes tot 1.000 gulden opleggen en optreden in geval van weerspannigheid, eenvoudige mishandeling, stroperij of vernieling.[48] Tot 1919 lag vooral de rechtspleging op de Bovenwinden onder vuur. Daar hadden de Raden van Justitie een betrekkelijk grote rechtsmacht die werd gevoerd door leken. Dat op Aruba en Bonaire de scheiding der machten sinds het verenigen van de functies van kantonrechter en gezaghebber ongedaan was gemaakt, liep kennelijk minder in het oog.

Rechterlijke macht na 1919: scheiding, schaalvergroting en onafhankelijkheid
De kantongerechten op de Beneden- en de Bovenwindse eilanden en ook de omstreden Bovenwindse Raad van Justitie werden in 1919 opgeheven.[49] Daarvoor in de plaats kwamen per 1 november 1919 kantongerechten voor de Benedenwinden en de Bovenwinden tot stand.[50] Tevens werd het Hof van Justitie in het leven geroepen. Eindelijk werd de scheiding tussen gezaghebber- en kantonrechterschap definitief uitgesproken. De betrekking van rechter in elk van de kantongerechten werd op aanwijzing van de gouverneur telkens voor een jaar door een van de leden van het Hof waargenomen. Op Aruba en Bonaire werd aanvankelijk eens per drie en vanaf 1922 eens per vier maanden zitting gehouden.[51] Daarin kwam verandering nadat de olie-industrie zich in 1924 op Aruba vestigde. Om aan de toenemende behoefte aan rechtspleging tegemoet te komen werd in mei 1930 vastgesteld dat op Aruba een permanente rechter zou worden gestationeerd.[52] In 1937 werden ook de Boven- en Benedenwindse kantongerechten samengevoegd tot één gerecht dat zes zit-

46 Plante Feburé, 1918: 179.
47 Fliek, 1969: 29-32.
48 Fliek, 1969: 28.
49 *Pb.* 1919, nr. 67, Koloniaal Verslag 1920.
50 *Pb.* 1919, nr. 70
51 Fliek, 1969: 36.
52 *Pb.* 1930, nr. 15; Fliek, 1969: 37.

tingsplaatsen verkreeg. In 1941 verdween het inmiddels verwarrende begrip kantongerecht uit de boeken en werd het omgedoopt tot het Gerecht in Eerste Aanleg.[53]

Al met al duurde het ruim een eeuw om de scheiding tussen de drie machten te realiseren. In het Arubaanse Vredegerecht waren (beperkte) wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende taken verenigd. Tot 1848 was sprake van een functieonderscheid, maar niet van een institutionele scheiding. De afsplitsing van de Adviserende Commissie (1848) en de Raad van Politie (1967) introduceerde een institutionele, maar geen personele scheiding van de machten. Het Vredegerecht werd een uitsluitend rechtsprekend orgaan; de Adviserende Commissie en Raad van Politie waren (flinterdun) wetgevend en deels uitvoerend organen.
De institutionele scheiding werd echter op het personele vlak teniet gedaan. De commandeur/gezaghebber bleef immers voorzitter van de verschillende organen. Bovendien selecteerde hij de kandidaten voor het Vredegerecht (de magistraten) en de Adviserende Commissie. Doordat de gezaghebber daarnaast voor de afschaffing van de slavernij aanvullende rechterlijke bevoegdheden verkreeg, was zijn macht op het eiland welhaast alomvattend. De gezaghebber vormde de spil zowel in het uitvoerende bestuur als in de rechtspraak op het eiland. Binnen de kolonie was hij bemiddelaar tussen gouverneur en de bevolking van zijn eiland. De instelling van het kantongerecht in 1869 moest de afstand tussen de machten vergroten.
De functies van gezaghebber en kantonrechter werden gescheiden, maar de scheiding werd herhaaldelijk herroepen. Ook indien het kantonrechterschap van het gezaghebberschap was ontkoppeld, was er reden om aan de onafhankelijkheid van de rechter te twijfelen. De scheiding der machten werd nog immer tegengehouden doordat de gezaghebber de kantonrechters uit de gezagsgetrouwe bevolking selecteerde en voordroeg bij de gouverneur. Deze op zijn beurt kon zijn keuze eigenmachtig bepalen zonder verantwoording te hoeven afleggen aan een wetgevend of controlerend orgaan of een onafhankelijk Hof van Justitie.
Niet alleen de afstand tussen gezaghebber en kantonrechter was in het geding, maar ook de impartialiteit en deskundigheid van de rechtspraak. De rechter was in de regel niet juridisch geschoold. Op het kleinschalige Aruba was het haast ondenkbaar dat een lokaal geworven rechter niet op enigerlei wijze vermaagschapt was aan klager of aangeklaagde of anderszins direct of indirect belanghebbend. Het was vaak moeilijk om geschikte personen te vinden die voldoende loyaal waren aan het koloniale gezag. In de gegoede klasse van Aruba bestond al onder commandeur/gezaghebber Jarman een duidelijke splitsing tussen gezagsgetrouwe vooraanstaande families (Van der Biest, Van der Veen-Quant, Lampe) en een maatschappelijke voorhoede die voor het Nederlandse koloniale gezag weinig sympathie had (de clan Oduber, in Jarmans woorden).
Critici als procureur des konings De Rouville en de gezaghebbers Michael en Johannes de Veer twijfelden niet aan de ondergeschiktheid van de rechterlijke aan de uitvoerende macht: van de procureur-generaal aan de gouverneur; van de kantonrechter aan de gezaghebber. Herhaaldelijk koos het bestuur daarom voor het gedeeltelijk ongedaan maken de personele machtenscheiding. De gezaghebbers werden in 1877-1884 en 1902 in hun functie van kantonrechter hersteld, overigens zonder dat de kritiek op het functioneren van de

53 *Pb.* 1941, nr. 60; *Pb.* 1965 nr.146.

rechtspraak verstomde. In het eerste kwart van de twintigste eeuw, een periode van toenemende parlementaire bemoeienis vanuit Den Haag met het wel en wee in de kolonie, werd ook vanuit Nederland aangedrongen op het verbeteren van de rechtspraak in de kolonie, met name op de eilanden buiten Curaçao.
De rechterlijke reorganisatie van 1919 werd het fundament van de huidige situatie op Aruba en de andere eilanden. Op de lagere bestuursniveaus – de eilanden buiten Curaçao en de districten van het hoofdeiland – werden de functies van gezaghebber en kantonrechter definitief gescheiden. Niet langer deed de gezaghebber voordrachten bij de benoeming van rechters waardoor de afstand tussen uitvoerend bestuur en rechtspraak verder werd vergroot. De rechtsmacht ontworstelde zich aan het beginsel van medebestuur door middel van 'honerifieke' functies en kwam in handen van gegradueerde specialisten. Het tijdsgewricht zat mee. Schaalvergroting en moderne communicatie- en transportmiddelen als de telegraaf en de stoomvaart verkleinde de afstand tussen de eilanden; door de vestiging van de olie-industrie op Curaçao (1915) en op Aruba (1924) intensiveerde het scheepsverkeer. Ook de rechterlijke macht profiteerde daarvan. De reorganisatie van 1919 tilde de rechtspraak voorbij de eilandelijke grenzen van personele beperking en relationele benauwdheid.